

**'N TEOLOGIES-EMPIRIESE EVALUERING VAN
'N KERKGEBOUPROJEK
AS 'N BEDIENING VAN GEMEENTEBOU:
'N PRAKTYKMODEL VIR DIE
NEDERDUITSCH HERVORMDE KERK VAN AFRIKA**

deur

JAN HENDRIK LODEWYK TRUTER

VOORGELÊ TER VERVULLING VAN DIE GRAAD

Philosophiae Doctor

in

Praktiese Teologie

**Fakulteit Teologie
Universiteit van Pretoria**

Promotor: Prof. Malan Nel

2007

Summary

This study deals with building up local churches and erecting buildings by such churches. The goals of the study are to discern principles, to put guidelines on the table within the South African church setting, that is missionary in focus, and to put forward an alternative in respect of the present understanding of the arrangement and erecting of church buildings.

The methodology of practical theology is reflected by means of three concepts, namely: understanding, explanation and change. This study focuses on all three concepts – expressed as the hermeneutical understanding, the empirical reality and guidelines for the praxis.

The hermeneutical understanding or theory was researched with two focal points in mind namely: the theological perspective – in which the emphasis was firstly on the identity of the Church in Christ and secondly on the calling of the Church, expressed in the *missio Dei* and discipleship. The other focal point was the Biblical ideal – as it appears in the Word, as it was interpreted by theological traditions and how the church has expressed it historically in its buildings.

The second action in this methodology was the empirical measurement in order to verify whether this hermeneutical understanding in reality, was negotiated within the Netherdutch Reformed Church of Africa.

The third concept concentrates on change and was researched with the view on the creation of theoretical guidelines for the praxis. These guidelines were processed in conjunction with the Biblical view on the arrangement and erecting of church buildings, as well as the church's historical understanding thereof to eventually put forward new guidelines for the operational praxis.

Key Terms

- Biblical Basis
- Discipleship
- Calling
- Church Buildings
- Church Growth
- Fellowship of Believers
- Identity in Christ
- Missio Dei
- Missionary
- Operational Praxis
- Theory of Praxis

Opsomming

Hierdie studie handel oor gemeentebou en kerkgeboue. Die doel van dié studie is om in die lig van gemeenteboubeginsels riglyne vir kerkgeboue binne die Suid-Afrikaanse kerklike opset op die tafel te plaas, wat missionêr in fokus is en dit voor te hou as 'n alternatief ten opsigte van die huidige verstaan oor die in- en oprigting van kerkgeboue.

Die metodologie van praktiese teologie word in drie konsepte weergegee, naamlik: verstaan, verklaar en verandering. Hierdie studie fokus op al drie konsepte – uitgedruk as die hermeneutiese verstaan, die empiriese werklikheid en riglyne vir die praktyk.

Die hermeneutiese verstaan of teorie is met twee fokuspunte in gedagte nagevors, naamlik: die teologiese perspektief – waarin daar eerstens op die identiteit van die Kerk in Christus en tweedens op die roeping van die Kerk, uitgedruk in die *missio Dei* en dissipelskap gekonsentreer is. Die tweede fokus is op die Bybelse ideaal – soos dit in die Skrif voorkom, deur teologiese tradisies geïnterpreteer is en hoe die kerk dit histories in sy geboue tot uitdrukking laat kom het.

Die tweede konsep is die empiriese meting ten einde te toets en te verklaar in watter mate hierdie hermeneutiese verstaan in die werklikheid, binne die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, verdiskonteer is.

Die derde konsep konsentreer op die verandering en is nagevors met die oog op die daarstel van teoretiese riglyne vir die praktyk. Hierdie riglyne is verwerk, tesame met wat die Bybel se siening oor die in- en oprigting van kerkgeboue is, sowel as die kerk se historiese verstaan daarvan. Die uiteinde is om nuwe riglyne vir die bedieningspraktyk daar te stel.

Sleutelwoorde

- Bybelse Begroning
- Bedieningspraktyk
- Dissipelskap
- Gemeentebou
- Gemeenskap van Gelowiges
- Identiteit in Christus
- Kerkgeboue
- Missio Dei
- Missionêr
- Praktykteorie
- Roeping

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Opgedra
aan my vrou
Joey
en my kinders
Jeanné, Jan-Hendrik en Durant

Bedankings

- My promotor prof. Malan Nel, watter voorreg het enige student nie om onder u leiding te leer nie. U visie sal nog vir baie jare 'n impak op die Kerk hê. Dankie dat ek deur u insig en denke gevorm kon word. U liefde vir Christus en u vakgebied het 'n onblusbare vlam in my aangesteek.
- Janine Bruwer, woorde word min as ek jou vir al jou hulp moet bedank. Dankie vir die ontelbare ure wat jy aan die taal-, statistiek- en finale verwerking van hierdie verhandeling spandeer het. Dankie ook vir jou begrip, berading en geestelike bystand deur al die moeilike tye in my lewe. Jy is werklik 'n administratiewe beampte par excellence.
- Gerhard en Susan Buys, dankie dat ek by julle 'n huis kon vind weg van my eie huis. Vir al die kere wat ek navorsing moes kom doen in Pretoria, het julle my soos 'n eregas ontvang en oorlaai met hartlikheid.
- Die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika – Gemeente Letsitele. My opregte dank dat ek vir soveel jare julle leraar mag wees en dat hierdie unieke konsep van gemeentelike bediening by julle 'n tasbare werklikheid kon word.
- My broer Ben Truter en sy gesin, dankie vir julle ondersteuning en bystand in die afhandeling van hierdie projek. Ouboet, jy was nog altyd my held gewees.
- Aan my ouers, geen seun kan ooit vir beter ouers vra as wat ek het nie. Dankie dat julle nog altyd in my glo, my bystaan en ondersteun. Julle het nie net aan my lewe geskenk nie, julle het julle hele lewe aan my geskenk.
- Aan my vrou Joey en my kinders – Jeanné, Jan-Hendrik en Durant – julle moes baie gesins- en sosialetyd opoffer om my droom 'n werklikheid te maak. Dankie vir die geduld, liefde en ondersteuning deur al hierdie jare. As ek ooit aan God se liefde sou twyfel, hoef ek net na julle te kyk. Naas God se genade is julle die beste ding wat ooit met my gebeur het.
- En bowenal aan my God, dankie dat U my eerste liefgehad het en met soveel talente oorvloei om in u diens te staan, ek is steeds in verwondering. Hierdie verhandeling sou nie moontlik gewees het sonder u inspirasie nie. Aanvaar asseblief hierdie dankoffer in my nederigheid.

INHOUDSOPGAWE

Hoofstuk 1: Probleemstelling en Metodiek

1.1.	Navorsingsonderwerp	1
1.1.1	Inleiding	1
1.1.2	Probleemformulering	1
1.1.3	Motivering vir Projek	2
1.1.4	Hipoteses	3
1.1.5	Metodologie	3
1.1.6	Teorie en Praktyk	5
1.1.7	Navorsingsdoelstellings	6
1.1.8	Navorsingsdoel	7
1.1.9	Definisies	7
1.1.9.1	Gemeentebou	7
1.1.9.2	Hipotese	7
1.1.9.3	Kerksentrum/kerkgebou	8
1.1.9.4	Modelle	8
1.1.10	Hoofstukindeling	10
1.2.	Metodologiese Beredenering	11
1.2.1	Inleiding	11
1.2.2	Teoretiese Onderbou	13
1.2.3	Drie sleutelbegrippe	14
1.2.4	Gedefinieerde subjek en Empiriese subjek	15
1.2.5	Bipolêre Wisselwerking – Teorie en Praxis	17
1.2.6	Skrifgesag	17
1.2.7	Pneumatologiese	18
1.2.8	Basisteorie en Praktykteorie	19
1.2.9	Ideaal en Werklikheid	20
1.2.10	Kommunikatiewe Geloofshandelinge	21
1.2.10.1	Wat is Kommunikatiewe Geloofshandelinge	23
1.2.11	Sisteemteorie	28
1.2.12	Samevatting	31

Hoofstuk 2: Teologiese Perspektiewe

2.1.	Gemeentebou	32
2.1.1	Bybelse Begrip	32
2.1.1.1	Ou Testament	32
2.1.1.2	Nuwe Testament	34
2.1.2	'n Definisie	35
2.2.	Ekklesiologie	38
2.2.1	Skryfwyse en Begripsverklaring	38
2.2.2	Ekklesiologie en Gemeentebou	39
2.3.	Die Wese en Doel van 'n Gemeente	42
2.3.1	Jesus Christus	45
2.3.2	Die Heilige Gees	46

2.3.3	Die Woord	47
2.4.	Die Funksie van die Gemeente	48
2.4.1	<i>Missio Dei</i>	49
2.4.1.1	Gee Identiteit	49
2.4.1.2	Is 'n Opdrag	50
2.4.1.3	Omsluit alle Bedieninge	51
2.4.1.4	<i>Missio Dei</i> : Perspektief op die oprigting en uitbreiding van Kerkgeboue	53
2.4.2	Dissipelskap	54
2.4.2.1	Identiteit	54
2.4.2.2	Koninkryk van die Hemele	55
2.4.2.3	Dissipelskap en Lidmaatskap	56
2.4.2.4	Dissipelskap is Relasioneel	57
2.4.2.5	Dissipelskap is Missionêr	58
2.4.2.6	Dissipelskap en Gemeentebou	59
2.4.2.7	Dissipelskap en Kerkgeboue	60
2.4.3	Samevatting	61
2.5.	Die Gemeentebouproses	64
2.5.1	Die Aanvang van die Proses	65
2.5.2	Motivering	66
2.5.3	Missieformulering	70
2.5.4	Gemeente-analise	71
2.5.4.1	Gemeenteprofiel	72
2.5.4.2	Omgewingsprofiel	72
2.5.4.3	Gemeentediagnose en Evaluering	73
2.5.5	Doelgerigte Aksie	77
2.5.5.1	Strategiese Beplanning	78
2.5.5.1.1	Doelwitformulering	79
2.5.5.2	Implementering van die Strategiese Plan	87
2.5.5.3	Evaluering, Stabilisering en Herhaling	89
2.5.6	Samevatting	91

Hoofstuk 3: Bybelse Begroning - Ideaalstelling

3.1.	Inleiding	92
3.2.	Ou Testament	92
3.2.1	Heiligdomme – Aartsvaders	93
3.2.1.1	Sigem	94
3.2.1.2	Bet-El	94
3.2.1.3	Mamre	95
3.2.1.4	Berseba	95
3.2.1.5	Aantekeninge i.v.m. die Aartsvaders se Aanbiddingsplekke	96
3.2.2	Die Woestyn Heiligdom – Die Tent	96
3.2.2.1	Aantekeninge in verband met die Tabernakel	98
3.2.3	Heiligdomme in die land van Israel – Voor Tempelbou	99
3.2.3.1	Gilgal	99
3.2.3.2	Silo	99
3.2.3.3	Mispa in Benjamin	100
3.2.3.4	Gibeon	100

3.2.3.5	Ofra	100
3.2.3.6	Dan	100
3.2.3.7	Jerusalem	101
3.2.3.8	Aantekeninge i.v.m. die Heiligdomme	101
3.2.4	Die Tempel in Jerusalem	102
3.2.4.1	<i>Domus Dei</i> – Die Huis van God	102
3.2.4.2	Aanwysing van God se Woonplek	105
3.2.4.3	Heropbou van die “Huis van God”	106
3.2.4.4	Gaan dit werklik oor 'n gebou?	108
3.2.4.5	Multifunksionele Tempel	112
3.2.4.6	Aantekeninge i.v.m. die Tempel	112
3.2.5	Die Sinagoges	113
3.3.	Nuwe Testament	113
3.3.1	Die Tempel	113
3.3.1.1	Jesus en die Tempel	114
3.3.1.2	Die nuwe Tempel	115
3.3.1.3	Die vroeë Kerk – Die ou en nuwe Tempel	118
3.3.1.4	Die nuwe Tempel – Paulus tot Openbaring	120
3.3.1.4.1	Die Pauliniese Denke	120
3.3.1.4.2	Petrus	122
3.3.1.4.3	Lukas	123
3.3.1.4.4	Hebreërs	123
3.3.1.4.5	Openbaring	125
3.3.2	Sinagoge	127
3.3.3	Huiskerke – <i>Ecclesiae Domestica</i>	131
3.4.	Bybelse Ideaal	134

Hoofstuk 4: Historiese Perspektief op Kerkgeboue - Die Historiese Praxis

4.1.	Inleiding	136
4.2.	<i>Domus Ecclesiae</i> en <i>Domus Dei</i>	136
4.3.	Historiese oorsig: Kerkgeboue	138
4.3.1	Die Konstantyn Era	138
4.3.2	Die Kultus van Heilige Kerkgeboue	140
4.3.2.1	Grafte	140
4.3.2.2	Relikwieë	141
4.3.2.3	Reiniging	142
4.3.2.4	Eucharistie	143
4.3.2.5	Mistieke Atmosfeer	143
4.3.2.6	Grade van Heiligheid	144
4.3.2.7	Samevatting	144
4.3.3	Die Middeleue	145
4.3.3.1	Die Bisantynse Styl	145
4.3.3.2	Die Romaanse Styl	146
4.3.3.3	Die Gotiese Styl	146
4.3.3.4	Ander Boustyle	147
4.3.3.5	Die Renaissance Boustyl	148
4.3.4	Die Reformasie en daarna	150
4.3.4.1	Kontra-Reformasie	150

4.3.4.2	Die Reformasie	151
4.3.4.3	Radikale Reformatore	153
4.3.4.3.1	Die Puriteine	153
4.3.4.3.2	Die Anabaptiste	154
4.3.4.3.3	Die Kwakers	154
4.3.5	Kerkgeboue in Suid-Afrika	155
4.3.6	Huidige Tendense	157
4.3.7	Samevatting	159

Hoofstuk 5: Empiriese Studie - Die Werklikheid

5.1.	Inleiding	161
5.2.	Empiriese Studie	162
5.3.	Resultate van die Empiriese Studie	163
5.3.1	Erediensbywoning	163
5.3.2	Geografiese- en Demografiese groei	164
5.3.3	Gebruikstyd	164
5.3.4	Praktiese gebruik van die Kerkkompleks	164
5.3.5	Gemeentebou en die Kerkkompleks	165
5.3.6	Kerkkompleks en die Bybel	165
5.3.7	Gemeenskapsgerigtheid	165
5.3.8	Siening van die Kerkkompleks	166
5.3.9	Tempel van God	167
5.3.10	Kerkkompleks as Verkondigingsgestalte	167
5.3.11	Gemeentebou en Kerklike Finansies	167
5.4.	Vraelys Interpretiering	169
5.4.1	Erediensbywoning	169
5.4.2	Geografiese- en Demografiese groei	169
5.4.3	Gebruikstyd	170
5.4.4	Praktiese gebruik van die Kerkkompleks	171
5.4.5	Gemeentebou en Kerkkompleks	171
5.4.6	Kerkkompleks en die Bybel	172
5.4.7	Gemeenskapsgerigtheid	173
5.4.8	Siening van die Kerkkompleks	174
5.4.9	Tempel van God	175
5.4.10	Kerkkompleks as Verkondigingsgestalte	176
5.4.11	Gemeentebou en Kerklike Finansies	177
5.5.	Samevatting	179
5.6.	Die Gemeente Letsitele	180
5.6.1	Aanvang van die Proses	181
5.6.2	Motivering en Ontvriësing	181
5.6.3	Gemeente-analise	182
5.6.4	Van Gemeentebou tot Kerkbou	183
5.6.5	Die Gemeente Letsitele – 'n Beskrywing	184
5.6.5.1	Geografies	184
5.6.5.2	Omgewingsprofiel	185
5.6.5.3	Gemeenteprofiel	185
5.6.6	Kerksentrum: Beplanningssessie	187
5.6.6.1	Sterkpunte	187

5.6.6.2	Probleemareas	188
5.6.6.3	Verwagtings	189
5.6.6.4	Uitkoms	189
5.6.7	Die Kerkgebou	190
5.6.7.1	Onderhandelinge: Skool en Kerk	191
5.6.7.2	Die Bouprojek	192
5.6.8	Voordele van die Projek	194
5.6.9	Opvolgende Samewerking	196
5.7.	Resultate van die Empiriese Studie	196
5.7.1	Erediensbywoning	197
5.7.2	Geografiese- en Demografiese groei	197
5.7.3	Gebruikstyd	197
5.7.4	Praktiese gebruik van die Kerkkompleks	198
5.7.5	Gemeentebou en die Kerkkompleks	198
5.7.6	Kerkkompleks en die Bybel	198
5.7.7	Gemeenskapsgerigtheid	198
5.7.8	Siening van die Kerkkompleks	199
5.7.9	Tempel van God	200
5.7.10	Kerkkompleks as Verkondigingsgestalte	200
5.7.11	Gemeentebou en Kerklike Finansies	200
5.8.	Vraelys Interpretiering	202
5.8.1	Erediensbywoning	202
5.8.2	Geografiese- en Demografiese groei	202
5.8.3	Gebruikstyd	202
5.8.4	Praktiese gebruik van die Kerkkompleks	202
5.8.5	Gemeentebou en Kerkkompleks	203
5.8.6	Kerkkompleks en die Bybel	203
5.8.7	Gemeenskapsgerigtheid	203
5.8.8	Siening van die Kerkkompleks	203
5.8.9	Tempel van God	204
5.8.10	Kerkkompleks as Verkondigingsgestalte	204
5.8.11	Gemeentebou en Kerklike Finansies	204
5.9.	Samevatting	205

Hoofstuk 6: Gemeentebou en Kerkgeboue - Riglyne vir 'n Nuwe Praktykteorie

6.1.	Inleiding	207
6.2.	Kerkgeboue	207
6.2.1	Die Probleem	207
6.2.2	Is Kerkgeboue werklik nodig?	208
6.3.	Riglyne: 'n Nuwe Praktykteorie	211
6.3.1	Callahan	211
6.3.1.1	Die Callahan Credo	212
6.3.1.2	Riglyne oor Kerkgeboue	212
6.3.1.3	Kerkgeboue as Missionêre Bron	213
6.3.1.4	Kerkgeboue: 'n Ondersoek	214
6.3.1.4.1	Ligging	216
6.3.1.4.2	Toeganklikheid	218
6.3.1.4.3	Parkering	218

6.3.1.4.4	Terrein en Geboue	219
6.3.1.4.4.1	Vloerplan	220
6.3.1.4.4.2	Balans	220
6.3.1.4.4.3	Versorging en Verbeteringe	221
6.3.1.4.4.4	Spesifieke Oorwegings	222
6.3.1.4.4.5	Buigbaarheid	224
6.3.1.4.4.6	Koste-effektiwiteit	224
6.3.1.4.4.7	Voorkomende Instandhoudingskoste	225
6.3.1.5	Samevatting	226
6.3.2	Bowman en Hall	226
6.3.2.1	Die Bowman en Hall Credo	227
6.3.2.2	Nuwe Insigte	227
6.3.2.2.1	Fokusverskuiwing	228
6.3.2.2.2	Sakrale Kerkgeboue	228
6.3.2.3	Wanneer om nie te bou nie	229
6.3.2.3.1	Wanneer die redes om te bou verkeerd is	229
6.3.2.3.2	Wanneer daar 'n beter uitweg is	230
6.3.2.3.3	Wanneer die finansiële risiko te groot is	230
6.3.2.4	Riglyne vir Kerkgeboue	231
6.3.2.5	Kerkgeboue: 'n Ondersoek	232
6.3.2.5.1	Ken jou Gemeenskap	232
6.3.2.5.2	Evalueer Huidige- en Langtermynbehoefes	233
6.3.2.5.3	Maksimale gebruik van Fasiliteite	233
6.3.2.5.4	Nie-Kerkterrein Spasie	235
6.3.2.5.5	Ander Opsies	235
6.3.2.5.6	Interieur	235
6.3.2.5.7	Parkering	235
6.3.2.6	Fasiliteitlose Gemeentes	236
6.3.2.6.1	Satelliet Aanbiddingsdienste	236
6.3.2.6.2	Huiskerke	238
6.3.2.6.3	Semi-Bestuurskantoor	239
6.3.2.6.4	Spesiale Geleentede	240
6.3.2.7	Samevatting	241
6.4.	Finansiële Implikasies	243
6.4.1	Die Impak van Skuld	244
6.4.2	Rentelas op Fasiliteite	245
6.4.3	Missiegedrewe Finansiële Beplanning	246
6.4.3.1	Verdeel Beplande Spandering in Kategorieë	247
6.4.4	Die Eunug Beskouing	249
6.5.	Samevatting	251

Hoofstuk 7: Die Bedieningspraktyk - Riglyne vir 'n Nuwe Bedieningspraktyk

7.1.	Inleiding	252
7.2.	Die Gemeentebouproses	253
7.3.	Die Kerkgebou	254
7.3.1	Keuse van Fasiliteit	255
7.3.2	Inrigting van Gebou	259
7.3.3	Die Bouprojek en Praktiese Omskakeling	261

7.3.3.1	Omskakeling van Saal	263
7.3.3.2	Kerk op Wiele	264
7.3.3.3	Semi-Bestuurskantoor	264
7.3.3.4	Kategeselokale	265
7.3.3.5	Musiekinstrument	265
7.4.	Slaggate	266
7.5.	Moontlikhede van die Projek	268
7.6.	Voordele van die Projek	270
7.7.	Samevatting	272
	Bylaag A – Empiriese Toetsing: Vraelys	274
	Bylaag B – Huurooreenkoms	284
	Literatuurlys	297
	Internetbronne	311